

MODERNA KUĆA U TRADICIONALNOM GRADU: PORODIČNA KUĆE ARHITEKTE TOMISLAVA MILOVANOVIĆA

Danilo Dragović¹, Branko Slavković¹, Julija Aleksić², Lejla Zećirović¹

¹Državni univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar 36300, Srbija

² Fakultet tehničkih nauka univerziteta u Prištini, sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Kosovska Mitrovica 38220, Srbija

E-mail adresa autora za korespondenciju: danilo.dragovic@yahoo.com (D.Dragović)

SAŽETAK:

U periodu posle drugog svetskog rata, na prostoru Jugoslavije se pristupa masovnoj izgradnji objekata porušenih u ratu i gradnji novih u skoro svim gradovima zemalja Jugoslavije. Gradnja objekata se izvodi u stilu Modernog pokreta različitog od onog između dva rata, tačnije modernizma sa potpuno novim programskim osnovama obnove i izgradnje nove države, potvrđenim na Prvom savetovanju u Dubrovniku 1950. godine.

U tom periodu u gradovima širom Jugoslavije je bila zastupljena izgradnja objekata kako društvenog standarda, tako i stambenih objekata jednogodišnjeg i kolektivnog karaktera. Ovaj rad posvećuje pažnju kategoriji jednogodišnjeg stanovanja na području Novog Pazara, kao specifične sredine. Specifičnost se najpre ogleda u kontekstu tradicionalne orijentalne arhitekture.

Rad ima za cilj da istraži uticaj modernističkog delovanja na stambenu arhitekturu, tokom šezdesetih godina XX veka na teritoriji Novog Pazara. Kao primer modernog objekta na kome će biti sprovedena analiza uzeta je sopstvena porodična kuća arhitekta Tomislava Milovanovića koji se smatra graditeljem Modernih objekata u Novom Pazaru.

Obzirom na orijentalno okruženje i lokalne tradicije građenja, problem istraživanja predstavlja ispitivanje autentičnosti, tj. originalnosti rešenja moderne kuće u Novom Pazaru. Osnovni hipotetički stav ovog rada jeste da iako građena u orijentalnom kontekstu i uz lokalna pravila gradnje, kuća predstavlja tipičan primer moderne kuće.

Studijom slučaja navedenog objekta, njegovom analizom i kritičkim tumačenjem dolazi se do zaključka da objekat predstavlja specifičan primer moderne kuće sa elementima vernakularnog.

Ključne riječi: Modernizam, moderna kuća, vernakularno, lokalni istoricizam, Novi Pazar

1. UVOD

Tokom šezdesetih i sedamdesetih godina XX veka, na prostoru Jugoslavije se u skoro svim gradovima vrši izgradnja objekata kako društvenog standarda, tako i stambenih objekata jednogodišnjeg i kolektivnog karaktera. Nakon Prvog savetovanja arhitekata i urbanista u Dubrovniku održanog novembra 1950. godine, stil izgradnje je usmeren na arhitektonski izraz blizak modernizmu zapadnog modela (Lujak, 2012).

Na osnovu toga, stambena izgradnja (kao osnovni tematski okvir ovog rada) novih naselja ovog perioda, se najpre ogledala u: "gradnji stambenih zgrada gigantskih razmera visine između četiri i deset spratova i stambenih kula visine do dvadeset spratova, organizovanih u stambene zajednice s obdaništem, osnovnom školom i samouslugom u središtu" što predstavlja sažimanje urbanih matrica novih naselja kako to navodi Perović (Popadić, 2010). U odnosu na nova naselja u gradovima, naselja poput Novog Beograda, gradovi u Srbiji nakon izrade (u nekim slučajevima i prvih) urbanističkih planova se transformišu u skladu

sa zatečenom morfologijom grada kao i infrastrukturom.

Kao specifičan primer grada u Srbiji, u radu se navodi Novi Pazar, zbog svojih geografskih, sociopolitičkih i morfoloških karakteristika, u kome je jugoslovenski modernizam bio prisutan već od druge polovine XX veka.

U tom smislu, osnovni cilj ovog rada jeste da se kroz istraživanje i kritičku analizu definiše stepen modernističkog delovanja u stambenoj arhitekturi, tokom šezdesetih godina XX veka na teritoriji Novog Pazara. Kao primer modernog objekta na kome će biti sprovedena analiza uzeta je sopstvena porodična kuća arhитеkte Tomislava Milovanovića koji se smatra graditeljem Modernih objekata u Novom Pazaru.

2. SOCIOPOLITIČKE PRILIKE RAZVOJA NOVOG PAZARA

Novi Pazar, petnaestovekovni grad pozicioniran na putu za Carigrad, kao glavna veza Bosne sa Otomanskim carstvom, formiran kao značajan trgovačko zanatski centar, tokom svog razvoja se transformisao u tradicionalno orijentalno naselje sa karakterističnim stambenim mikro-urbanističkim celinama i objektima, poznatijim kao “mahale“. U doba slabljenja Otomanske carevine, Novi Pazar konstantno doživljava padove u razvoju, sve do “drugog svetskog rata i Revolucije “ kako to navodi Amir Ćorović u monografiji Novog Pazara (Urbanizam Novog pazara, u: “Novi Pazar i okolina“, 403), kada doživljava transformaciju i značajno utiče na promenu slike grada.

Preoblikovanje jugoslovenskih gradova uglavnom je bilo bazirano na modelima modernističkog, internacionalnog urbanizma, koji su često u gradskom tkivu proizvodili oštar raskid sa tradicionalnim graditeljstvom, kao svojevrsnu vizuelnu uniformnost.

Međutim, novopazarska “urbana revolucija“, počev od šezdesetih godina XX veka, dobila je svoj specifičan izraz inicijalno zasnovan na morfologiji terena i karakterističnom kulturnom nasleđu (slika 1. – gore levo), ali pre svega na “modernistički neortodoksno postavljenoj koncepciji urbane strukture.” (slika 1. – dole), (Popadić, 2009).

U posleratnom periodu Novi Pazar sa nasleđenom morfologijom, dobija prvi generalni urbanistički plan, koji je uradio beogradski arhитеkta Jozef Kortus, 1956. Kortusov plan predvideo je i definisao kružnu radialnu šemu grada, sa najznačajnijom novinom, izmeštajem gradskih funkcionalnih zona na periferiju. Međutim, ovaj plan je doživeo niz problema, prvenstveno zbog prevelike migracije stanovnika (od planiranih 13 hiljada, grad naseljava 25 hiljada, a ubrzo 40 hiljada), što je dovelo do intenzivnije neplanske gradnje. Tek 1963. godine, kada je osnovan Zavod za urbanizam, grad počinje da se planski gradi.

Među graditeljima Novog Pazara ističu se arhитеkti Tomislav Milovanović i Amir Ćorović, koji, kako to navodi Popadić: “ oslonjeni na sopstvena istraživanja aktuelne urbanističke prakse kao i na tumačenja graditeljskog nasleđa Novog Pazara, te kritički reagujući na dotadašnje često stereotipne planove za urbanističko oblikovanje jugoslovenskih gradova, (...) , proizvode veoma karakterističnu urbanističku viziju“ novog “gradskog rejona“, koji vrši sintezu svih javnih funkcija u gradu (Popadić, 2009).

Prema detaljnim urbanističkim planovima koji su urađeni za Novi Pazar, predviđeno je reprogramiranje funkcionalnih gradskih zona, čime je stambena zona individualnog stanovanja izmeštena van granica gradskog centra, (Milovanović i Ćorović, 1968) odvajanjem jasnom “demarkacionom linijom“ (Slika 2.) (Popadić, 2009), koja predstavlja kolektivno stanovanje (Videti sliku 1- gore desno, kompleks lučnih zgrada namenjen

kolektivnom stanovanju). To je značilo da se “u prostoru grada mora konstituisati takva arhitektonsko-urbanistička struktura čiji će vizuelni identitet prevazilaziti dotadašnje modernističke recepte koji su, pokazalo se vodili ka uniformnosti, konfekcijskoj izgradnji i likovnoj standardizaciji“, kako to navodi Popadić (2009).

Slika 1. Novi Pazar, pretpostavlja se između dva rata –gore levo (ne postoji tačna godina fotografisanja) Novi Pazar danas – gore desno (Gradski Arhiv “Ras“, Novi Pazar); Novi Pazar - dole levo i desno, “Gradski rejon“ – centralno jezgro Novog Pazara 1968.g. Autori T. Milovanović i A. Ćorović (Fotografije makete. Iz arhive autora projekta)

Sa specifičnim osvrtnom na kategoriju individualnog stanovanja, definisanu kroz regulativu Zavoda za urbanizam u Novom Pazaru, u radu će se analizirati jednoporodično stanovanje, s obzirom da je individualno stanovanje definisano kao okosnica “gradskog rejona”, regulativom prilagođena za „novopazarski ambijent“, kako se to navodi u tehničkom izveštaju Zavoda za urbanizam novog pazara. Kao primer za analizu, koristiće se sopstvena kuća arhitekta Tomislava Milovanovića, izgrađena 1965. godine, useljena 1967. godine.

3. MODERNA ARHITEKTURA NOVOG PAZARA:KRITIČKA ANALIZA KUĆE MILOVANOVIĆ

Gradnja stambenih objekata u opusu Tomislava Milovanovića se uglavnom zasniva na gradnji objekata kolektivnog tipa. U periodu od 1963.g. kada se osniva Zavod za urbanizam Novog Pazara, pa do 1973. g. kada se osniva “Sandžakprojekt”, transformisani Zavod za urbanizam, Milovanović na prostoru Novog Pazara projektuje tipske kuće u saradnji sa kolegama iz zavoda, pri čemu samo jednu kuću individualnog tipa stanovanja i to sopstvenu, po konceptima i principima modernog pokreta.

Objekat se odlikuje sa pet tačaka moderne arhitekture Le Korbizjea (Le Corbusier), prostornom koncepcijom Miesovih (Mies Van der Rohe) svedenih formi, kao i Rajtovim pristupom upotrebe prirodnih materijala (Frank Lloyd Wright) (Milovanović, 2014).

S obzirom da objekat nastaje u vremenu jugoslovenskog modernizma, tačnije, u periodu šezdesetih godina XX veka, neophodno je uvesti kriterijume analize, među kojima su odnos funkcije i forme, materijalizacija i plastika objekta kao i odnos prema kontekstu, kako bi se ustanovilo da li je kuća moderna.

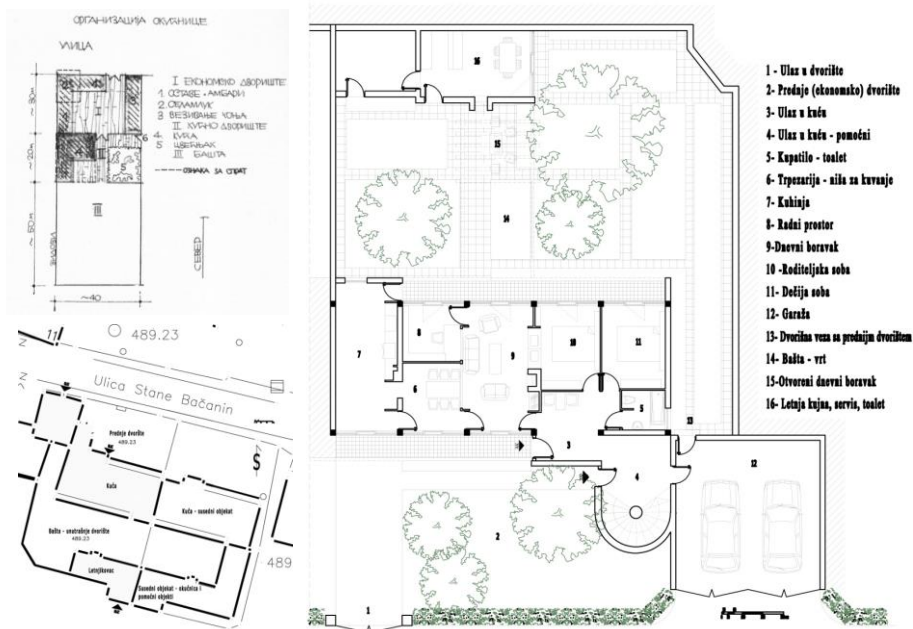
Porodična kuća porodice Milovanović se nalazila (srušena 2021.) u Novom Pazaru, u ulici Stane Bačanin u užem centru grada. Kuća je namenjena za stanovanje četiri člana porodice. Prostire se na približno 5.5 ari placa, od čega je površina kuće približno 185 m², sa aneksom površine 35 m². Objekat sa aneksom zauzima centralno mesto na lokaciji, formirajući tako prednje dvorište i baštu kuće. Kuća je prizemna po spratnosti, dvojna prema tipu (projektovana kao dvojna za suseda) i (uslovno rečeno) atrijumska prema funkcionalnom rešenju. Uslovljenost atrijumskog rešenja leži prvenstveno u izgrađenosti sadržaja kuće, koji na placu formiraju poluzatvoreni niz. Međutim, zbog zahtevane intime izgrađen je ogradni zid koji u potpunosti definiše dvorišni, otvoreni deo kuće, zbog čega se može reći da rešenje predstavlja atrijumski vid organizacije.

Porodična stambena zgrada, po ovom projektu (projekat kuće Milovanović), “funkcionalno i prostorno je oblikovana za tradicionalni novopazarski ambijent. Uneti su konstruktivni elementni tipični za ovaj kraj, kao što su široke strehe, s polja i iznutra dosta drvenih elemenata, igra spoljnih površina, obrada dimnjaka, smicanje i prepuštanje zidnih površina i etaža i slično. Na ovaj način naglašen je folklor kraja i nastavlja se arhitektura zgrada u nasleđenom periodu“, navodi se u tehničkom izveštaju “ZzuNP“ (Zavoda za urbanizam Novog Pazara) (Milovanović i Ćorović, 1968.).

Međutim, ako se uzme u obzir tradicionalno arhitektonsko nasleđe Novog Pazara, u domenu stambenih objekata i šema organizacije tipične orijentalne kuće (Sl. 2. gore levo), može se zaključiti da se u kasnom posleratnom periodu, šezdesetih godina XX veka, u jugoslovenskom modernizmu nastojalo graditi po uzoru na principe tradicionalne gradnje, što donekle predstavlja tezu koju je Šegvić postavio prilikom traženja odgovora na temu novog arhitektonskog stila na prostoru jugoslavije, tj. “neophodnost formiranja specifičnosti jedinstvenog jugoslovenskog arhitektonskog izraza, čiji osnov leži u vernakularnoj arhitekturi i to bez preuzimanja elemenata tradicije, već implementiranja osnovnih koncepcija vernakularnog u novi stil“ (Lujak, 2012). Nakon donošenja generalnog plana Novog Pazara, da bi se na neki način uspostavila “veza sa tradicionalnom gradnjom” u Novom Pazaru, kako to navodi Ćorović (Ćorović, 1969), Zavod za urbanizam je izradio više tipskih projekata individualnih stambenih zgrada u kojima je pokušao da koristeći elemente, materijal i način obrade u tradicionalnoj arhitekturi, stvori modernu arhitekturu koja bi održala kontinuitet sa tradicionalnom. Milovanović na tako definisanu modernost odgovara rešenjem kuće prema tradicionalnom načinu organizacije kuće i okućnice.

Funkcionalno posmatrano, kuća je podeljena u nekoliko zona: Prednje dvorište, ulazna partija, dnevna zona, noćna zona, servisna zona, unutrašnje dvorište koje predstavlja otvoreni dnevni boravak, letnjikovac i baštu – vrt, za šta se može reći, da na osnovu organizacije, predstavlja prostorni koncept prethodno navedenog paviljona Nemačke u Barseloni, Mies van der Rohe-a iz 1929. godine. Koncept paviljona je takav da privatnost unutrašnjeg dvorišta, koje je samo transparentnom barijerom fizički ograničeno sa unutrašnjim

prostorom, dok je

vizuelno uspostavljena potpuna komunikacija spoljašnjeg i unutrašnjeg prostora, ima velike sličnosti sa kućom Milovanović.

Slika 2. Šema organizacije kuće i okućnice, tradicionalni način organizacije (Izvor: Novi Pazar i okolina, A. Čorović) – Levo gore: Situacija dvojne kuće, levi deo objekta je Kuća Milovanović – Levo dole; Osnova kuće – prizemlje sa parternim rešenjem kuće Milovanović – Desno

Kuća Milovanović organizovana minimalnim dimenzijama stambenih jedinica, tako da zadovolji osnovne potrebe komfora, sadrži niz prostorija orijentisanih ka bašti. Sve prostorije su vezane sa baštom putem staklenih prozorskih otvora u maksimalnoj veličini, čime se ostvaruje direktna veza sa spoljnim prostorom, uvlačeći prirodu u prostor na takav način, što je koncept primenjen na Le Korbizjeovoj vili Savoja, u Poasiju, Francuska, gde je otvorena terasa, čija je veza sa prirodnom i pejzažem uspostavljena putem horizontalnog prozorskog otvora integrisana u stambeni deo kuće. Tako formiran prostor fizički odvojen lakom transparentnom pregradom čini otvoreni dnevni boravak.

Kuća Milovanović sadrži isti koncept sa razlikom što je prirodni ambijent u bašti integrisan sa stambenim prostorom kuće takođe putem lake transparentne pregrade. Pored vile Savoja, mnogi moderni objekti poput "Staklene kuće" Filipa Džonsona i vila „Farnsworth“ Mies van der Rohe-a, su zasnovani na konceptu integracije unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora, međutim, ona se navodi zbog toga što je jedino kod vile Savoja otvoreni prostor fizički ograničen i definisan kao jedna celina, zajedno sa stambenim prostorom. Sveukupno, može se reći da linearna organizacija prostorija, uz jasno prisustvo slobodnog plana, potpuno otvaranje prema svetlosti i zelenilu, ravan krov i čisto funkcionalnu distribuciju sadržaja ukazuje na primer modernog objekta koji sadrži sve glavne principe moderne arhitekture.

Kubična i svedena forma objekta kao jedan od principa moderne arhitekture jeste ono što izdvaja kuću Milovanović iz konteksta tradicionalne arhitekture novopazarskog kraja.

Kompozicija kuće Milovanović se sastoji iz dve dominantne kubične forme, ravnih krovova, vezane dominantnim polucilindričnim kubusom u kome se nalazi vertikalna komunikacija kuće, tačnije, stepenišna veza sa ravnim krovom. Prvi pravilni jednoetažni kubus predstavlja stambeni deo, dok asimetrično postavljen kubus koji izlazi direktno na ulicu, predstavlja servisni deo kuće, odnosno garažni prostor. S obzirom da je stepenište glavno težište plana kuće, kao razrešenje prelaza iz glavnog u servisni deo kuće, ono predstavlja i okosinicu forme ove celine, čime je princip moderne formalne hijerarhije, koji odražava funkcionalnu hijerarhiju, u potpunosti ispoštovao organizaciju unutrašnjeg prostora, tj. funkcionalne šeme kuće (Blagojević, 2000).

Sa druge strane, kako je objekat prizeman, jasno je izražena horizontalnost, koja je dodatno postignuta horizontalnim prostiranjem strehe duž stambenog dela kuće, kao i horizontalnim prozorskim otvorima. Na ovaj način naglašava se pravac kretanja ka ulaznoj partiji objekta, stazom koja vodi do ulaznih vrata kuće.

Izražena horizontalnost stambenog volumena i to ne samo kuće Milovanović, već kompletnog uličnog fronta kuće, tačnije, fasada obe dvojne kuće, se uočava zahvaljujući uniformisanoj horizontalnoj materijalizaciji i proporcionalnom odnosu dužine fasade i visine objekta. Vizuelno “presecanje” ove dužine je izvedeno putem vertikalnih kamenih površina stavljenih u prvi plan, zajedno sa vertikalnim stepenišnim kubusom. Na ovaj način postignuta je igra “horizontale i vertikale”, što je jedna od karakteristika moderne arhitekture.

Šematski posmatrano, kuća Milovanović je projektovana tako da se ističe u odnosu na tradicionalni kontekst. Blagim podizanjem nivoa prizemlja, stiče se utisak kao da objekat lebdi nad zemljom, odnosno, volumen stambenog dela kuće denivelisan u odnosu na teren ima težnju da bude univerzalan i prilagodljiv drugim lokacijama u gradu. Jedina veza sa ovom lokacijom, jesu na prvi pogled “teški” zidovi, kamena zidna platna koja se protežu iznad krova do tla, kao i masivno stepenište, koje predstavlja dominantu na celoj kući. Sličan efekat je proizveden kod vile “Farnsworth”, Mies van der Rohe, kod koje je prizemlje odignuto od tla. Nosači kuće mimoilaze krovni venac, dajući tako utisak da je moguće raznizati kuću i složiti je na bilo kom drugom mestu.

Dva krila kuće, stambeni i servisni, sa svake strane stepenišne kule povezana su istovetnom kamenom materijalizacijom u vidu površine cele fasade, dok je deo stambene celine izveden u horizontalno postavljenim drvenim trakama, do visine horizontalnih prozora, čime se uspostavlja poluprivatni karakter ove ulične fasade. Smanjena privatnost proističe iz mogućnosti da korisnici ekonomskog dvorišta mogu uspostaviti direktan vizuelni kontakt sa unutrašnjošću kuće, kao i sa unutrašnjim dvorištem. Razlog za ovakvim formiranjem prozorskih otvora na uličnoj fasadi, leži u težnji da korisnici kuće mogu imati kontakt i sa prednjim ekonomskim dvorištem u svakom trenutku.

Pretežno zastupljeni materijali na fasadi kuće su prvenstveno lokalno dostupan kamen, koji je korišćen za zidne površine - akcente u prostoru: ulaz, kamin, i sl., ogradni zid unutrašnjeg dvorišta, kao i za unutrašnju obradu zida letnjikovca u cilju doslednosti uspostavljanja odnosa unutrašnji – spoljašnji prostor. Pored kamena, na fasadi kuće je zastupljeno drvo u vidu horizontalno postavljenih traka, kao odgovor na tradicionalnu arhitekturu specifično novopazarskog kraja, i na kraju, malter “prljavo” bele boje, korišćen za obradu streha i nadstrešnica objekta. Osnovna koncepcija materijalizacije kompletne kuće i okućnice jeste organske prirode, poput Rajtove (F.L. Wright) kuće na vodopadima, svojevrsnog primera kuće u prirodi, koja “kao priča o kumulativnom dejstvu kamena, vode, drveća, lišća, magle

oblaka i neba u njihovoj interakciji tokom vremena, (...) predstavlja mnogostruke asocijacije na konstantno promenljive slike koje se preklapaju u prirodi “ (Perović, 2005, pp. 162), što je i bila želja autora, da stvori jedan tako dinamičan ambijent prirode za svoj dom. Prirodni ambijent se očitava tokom cele godine. Leti se boravi u unutrašnjem dvorištu celih šest meseci, dok zimi, zahvaljujući kompletnoj otvorenosti kuće ka unutrašnjem dvorištu, stiče se utisak da je “ sneg unutar sobe“, kako to navodi autor (Milovanović, 2014).

Slika 3. Ambijentalni prikazi kuće Milovanović (Privatna arhiva autora)

Pored jako precizne artikulacije materijala na fasadi objekta, do izražaja dolazi element spoljne dekorativne plastike, u vidu lokalno korišćenog crepa, tradicionalno, “ćeramide“, što je u suprotnosti sa principima moderne arhitekture. Međutim, obzirom da je objekat reprezent šezdesetih godina XX veka, kada se u jugoslaviji gradi prema specifičnom arhitektonskom izrazu, korišćenje ćeramide u dekorativne svrhe se može podvesti pod lokalni istoricizam, koji Šegvić definiše kao osnovni koncept novog jugoslovenskog izraza, tačnije kao odgovor na “rešenje nedoumice“, prema kome „istinitost nadnacionalne forme mora evocirati našu prošlost, (...), izgubljenju u predratnoj arhitekturi u amorfnim linijama takozvane moderne arhitekture“ (Lujak, 2012) .

3. ZAKLJUČAK

Na osnovu istraživanja i sprovedene analize, može se reći da se u periodu šezdesetih godina XX veka, u Jugoslaviji nastojalo graditi u stilu bliskom modernizmu zapadnog modela. U

Novom Pazaru moderna arhitektura jeste bila zastupljena, u domenu javnih društvenih i privrednih objekata, dok u individualnoj stambenoj gradnji nije bila izražena u većoj meri, ali svakako prisutna, što pokazuje primer kuće Milovanović. Ona, iako građena u tradicionalnom okruženju, nesumnjivo predstavlja primer moderne kuće, sa elementima tradicije.

Govoreći isključivo o analiziranom objektu, može se uočiti prisustvo i uticaj svetske moderne arhitekture, pri čemu su zastupljeni svih pet tačaka Korbizjeove arhitekture, prostorne koncepcije Miesovih objekata, kao i tradicionalna materijalizacija, prirodnim materijalima, kojima je Rajt tokom svog rada izvodio svoje objekte. Ovde se prvenstveno misli na prostorni plan kuće, volumetriju, materijalizaciju i kompoziciju kuće u odnosu na kontekst.

Po uzoru na svetsku praksu iz perioda moderne arhitekture, može se zaključiti da kuću Milovanović odlikuju nekoliko aspekata:

- Slobodni plan se ogleda u slobodnoj artikulaciji sadržaja kuće, definisanih lakim pregradnim zidovima, što je omogućila primena skeletnog konstruktivnog sistema.
- Kubična volumetrija objekta sa jasnim naznakama elemenata moderne arhitekture poput horizontalnih prozora, ravnog krova, naglašene horizontalnosti i vertikalnih elemenata forme jesu pokazatelji koji svakako izdvajaju kuću Milovanović kao primer moderne arhitekture.
- Prostorna artikulacija stambenih jedinica omogućuje maksimalan komfor, obzirom na prirodne faktore koji utiču na kvalitet življenja (orijentacija, insolacija, površina i dimenzija sadržaja, i sl.), kao i odnos privatnog i javnog prostora.
- Integrisan zatvoren i otvoren prostor sa uvlačenjem prirode u životni prostor.
- Jasno i čitljivo izražena funkcionalnost objekta.
- Materijalizacija objekta je izvedena prirodnim materijalima, komponovanim tako da jasno ukazuju na karakter prostora.

Iako je koncept kuće Milovanović zasnovan na logici tradicionalne šeme organizacije kuće i okućnice, kao što je to pokazano u prethodnoj analizi, kuća kao unikatan primer moderne arhitekture u Novom Pazaru, se na nivou tradicije ogleda u korišćenju pojedinih elemenata tradicije u svrhu spoljne dekoracije, čineći na takav način jedinu vezu sa istorijskim kontekstom novopazarskog kraja.

U pokušaju da se nadoveže na tradicionalno arhitektonsko-urbanističko nasleđe Novog Pazara, kao odgovor, arhitekt Milovanović svoju kuću vezuje sa tradicijom detaljima, poput dekorativnih elemenata, materijala u boji i slogu karakterističnim za novopazarski ambijent, tačnije, koristeći tradicionalni krovni pokrivač, drvene elemente fasade, prirodni kamen i malter. Čak i prostorna distribucija sadržaja više asocira na organske kocepte svetske moderne arhitekture, okruživanjem kuće zelenilom i izdvajanjem kuće od uličnog fronta, pre nego na tradicionalnu šemu gradnje.

U odnosu na savremeni arhitektonski i urbanistički kontekst, tipološki posmatrano kuća Milovanović predstavlja školski primer dvojne kuće sa upečatljivim arhitektonskim izrazom. Iako danas zarobljena zgradama velike spratnosti, prirodno okruženje kuće, tj. njen prostorni koncept je čini neupadljivom, i sa susednim objektima pravi zelenu oazu u gradu.

Sveukupno, može se reći, da kuća Milovanović predstavlja izuzetan primer moderne kuće u tradicionalnom gradu, koja počiva na osnovnim principima modernog pokreta, ali zbog primesa elemenata folklora i tradicije, može se reći da je karakteristični predstavnik tzv.

“prljavog modernizma”, koji je tokom procesa definisanja jugoslovenskog arhitektonskog izraza zastupao Neven Šegvić.

4. LITERATURA

- [16] Lujak, M. (2012), “Promena paradigme arhitektonsko-urbanističkih koncepata na objektima kulture u procesu konstituisanja jugoslovenskog kulturnog prostora u periodu 1947- 1974.”, Doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet u Beogradu, Beograd.
 - [17] Popadić, M. (2010), “Novi ulepšani svet - socijalistički estetizam i arhitektura”, *Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti*, No. 38, 247 -260.
 - [18] Čorović, A. (1969), “Novi Pazar i okolina”, in *NIP-književne novine*, Beograd
 - [19] Popadić, M. (2009), “Arhitekt Amir Čorović i projekat gradskog centra u Novom Pazaru”, *Novopazarski zbornik*, No. 32, 209-225.
 - [20] Milovanović, T. & Čorović, A. (1968), Projektna dokumentacija gradskog centra u Novom Pazaru iz 1968. Istorijski arhiv Novi Pazar
 - [21] Milovanović, T. (2014), Razgovor sa članovima porodice. (09th September 2014.).
 - [22] Blagojević, Lj. (2000), “Moderna kuća u Beogradu, 1920-1941. “Zadužbina Andrejević, Beograd
- Perović, M.R. (2005), “Vremenska dimenzija kuće na vodopadu “, *Istorija moderne arhitekture: antologija tekstova 2A- kristalizacija modernizma*, Draslar Partners, Beograd, 223-253

MODERN HOUSE IN A TRADITIONAL CONTEXT: PERSONAL MANSION OF THE ARCHITECT TOMISLAV MILOVANOVIĆ

Danilo Dragović¹, Branko Slavković¹, Julija Aleksić², Lejla Zečirović¹

¹State university of Novi Pazar, Novi Pazar 36300, Serbia

² Faculty of technical sciences of the university of Pristina with temporary seat at the
Kosovska Mitrovica, 38220, Serbia

Corresponding author e-mail address: danilo.dragovic@yahoo.com (D.Dragovic)

ABSTRACT:

During the period after the WW2, the mass construction of buildings destroyed in the war and construction of the new ones in almost all cities of the Yugoslav countries began in Yugoslavia. The construction of the buildings was carried out in the style of the Modern Movement, different from the one between the two wars, more precisely modernism with completely new program bases of renewal and building a new state, confirmed at the First Conference in Dubrovnik in 1950.

In that period, the construction of buildings of social standard as well as the residential buildings whether single-family or collective type of housing was represented in cities

throughout Yugoslavia. This paper considers the category of single - family housing in the area of Novi Pazar, as a specific context. The specificity is reflected in the context of traditional oriental architecture.

This paper aims to investigate the impact of modernist activities on residential architecture during the 1960s in the territory of Novi Pazar. The personal family house of the architect Tomislav Milovanović, who is considered to be the builder of the Modern buildings in Novi Pazar, was taken as an example of a modern building to carry out the analysis.

Given the oriental context and local building traditions, the research problem of this paper is the examination of authenticity, ie. originality of the solution of a modern house in Novi Pazar. The basic hypothesis of this paper is that although built in an oriental context and with local building rules, the house is a typical example of a modern house.

The case study of this building, its analysis and critical interpretation leads to the conclusion that the building is a specific example of a modern house with elements of vernacular.

Keywords: modernism, modern house, vernacular, local historicism, Novi Pazar